

Stany kwantowe, układy dwustanowe i spin

Stan kwantowy to zbiór amplitud względem stanów bazowych, czyli wektor o zespolonych składowych. Jego zmianę w czasie opisuje macierz, hamiltonian, a dozwolone energie to jej wartości własne. Najprostszy przypadek, dwa stany bazowe, wystarcza, by zrozumieć spin elektronu w filtrze Sterna-Gerlacha, cząsteczkę amoniaku i maser, rezonans magnetyczny w tomografii i polaryzację fotonu, z której zbudowano kryptografię kwantową.

CZAS

ok. 4,5 h teorii +
ok. 5 h zadań

ZADANIA

25 zadań w treści
+ 8
feynmanowskich,
z odpowiedziami

ŹRÓDŁO

Feynmana
wykłady z fizyki, t.
III, rozdz. 5–12; t.
II, rozdz. 35

W TYM DZIALE

- 0 Prolog: srebro rozdzielone na dwoje
- 1 Stany bazowe i filtry Sterna-Gerlacha
- 2 Zmiana w czasie: hamiltonian
- 3 Układ dwustanowy: cząsteczka amoniaku
- 4 Spin w polu magnetycznym i rezonans
- 5 Polaryzacja fotonu i kubity
- 6 Metoda i przykłady rozwiązane
- 7 Błędne intuicje
- 8 Zadania feynmanowskie
- 9 Sprawdź się
- 10 Karta wzorów i co dalej

Prolog: srebro rozdzielone na dwoje

W 1922 r. we Frankfurcie Otto Stern i Walther Gerlach przepuścili wiązkę atomów srebra z pieca przez niejednorodne pole magnetyczne. Atom srebra ma moment magnetyczny, więc w polu, którego wartość zmienia się w poprzek wiązki, działa na niego siła zależna od tego, jak ten moment jest ustawiony. Klasycznie momenty są ustawione dowolnie, więc wiązka powinna się rozmyć w ciągłą smugę. Na płycie zobaczono dwie oddzielne plamki. Moment magnetyczny atomu, mierzony wzdłuż dowolnego kierunku, przyjmuje tylko dwie wartości.

FLP II-35-2, III-5-1

Dziś wiemy, że ten moment pochodzi od **spinu** jednego elektronu, wewnętrznego momentu pędu, który mierzony wzdłuż dowolnej osi wynosi $+\hbar/2$ albo $-\hbar/2$. Feynman robi z tego doświadczenia narzędzie (w rozdz. 5 używa atomów o spinie 1 z trzema wiązkami; tu bierzemy prostszy spin $\frac{1}{2}$ z rozdz. 6): filtr, który przepuszcza tylko atomy w jednym stanie. Ustawiając takie filtry jeden za drugim, pod różnymi kątami, można zobaczyć w czystej postaci całą maszynę mechaniki kwantowej.

Pytanie na start. Filtr przepuszcza tylko atomy ze spinem „w górę”. Za nim stoi filtr ustawiony poziomo, przepuszczający tylko stan $+x$, a za nim znów filtr „górażdół”. Ile atomów wyjdzie z ostatniego filtra ze spinem „w dół”, skoro pierwszy filtr przepuścił same „w górę”? Odpowiedź w części 1.

Stany bazowe i filtry Sterna-Gerlacha

Filtr Sterna-Gerlacha ustawiony wzdłuż osi z (nazwijmy go T) dzieli atomy na dwie grupy: $|+z\rangle$ i $|-z\rangle$. Każdy atom wychodzi z filtra w jednym z tych dwóch stanów, nazywanych **stanami bazowymi**. Dowolny stan $|\psi\rangle$ opisują dwie amplitudy: $C_+ = \langle +z|\psi\rangle$ i $C_- = \langle -z|\psi\rangle$, z $|C_+|^2 + |C_-|^2 = 1$. Stan to więc wektor o dwóch zespolonych składowych. FLP III-5-4

⚡ ZASADY · STANY I BAZY

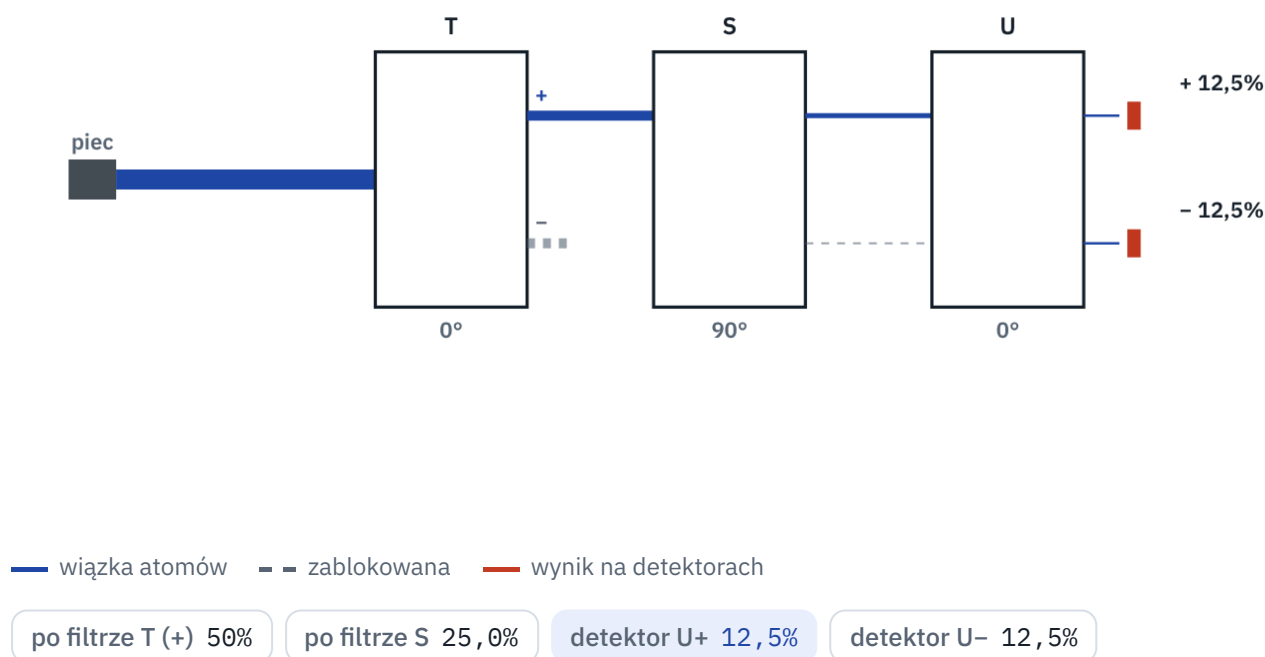
$$\langle \chi|\psi\rangle = \sum_i \langle \chi|i\rangle \langle i|\psi\rangle, \quad \langle i|j\rangle = \delta_{ij}, \quad \langle \psi|\chi\rangle = \langle \chi|\psi\rangle^*.$$

Pierwszy wzór to reguła z działu 17 „Amplitudy prawdopodobieństwa”: przejście z ψ do χ może odbyć się przez każdy stan bazowy, a amplitudy się dodaje. Baza jest pełna, gdy każde przejście da się tak rozpisać. Dla spinu $\frac{1}{2}$ każda oś daje inną bazę; stan $|+\theta\rangle$ wzdłuż osi odchylonej o kąt θ od z w płaszczyźnie xz ma amplitudy $\langle +z|+\theta\rangle = \cos \frac{\theta}{2}$ i $\langle -z|+\theta\rangle = \sin \frac{\theta}{2}$. FLP III-5-6, III-6-6

Odpowiedź na pytanie z prologu. Za pierwszym filtrem atomy są w stanie $|+z\rangle$. Filtr poziomy (oś x , $\theta = 90^\circ$) przepuszcza każdy z nich z prawdopodobieństwem $\cos^2 45^\circ = \frac{1}{2}$ i zostawia go w stanie $|+x\rangle$, który „nie pamięta”, że był $|+z\rangle$. Ostatni filtr daje $|-z\rangle$ z prawdopodobieństwem $\sin^2 45^\circ = \frac{1}{2}$. Ze wszystkich atomów, które przeszły przez pierwszy filtr, jedna czwarta wychodzi z ostatniego.

ze spinem w dół. Ale gdy środkowy filtr rozdzieli wiązkę i z powrotem ją złączy, niczego nie blokując ani nie sprawdzając, atomy wracają do stanu $|+z\rangle$ i żaden nie wychodzi „w dół”: amplitudy obu dróg interferują. (FLP III-5-3, III-5-5)

SYMULACJA 1 Trzy filtry Sterna-Gerlacha dla spinu $\frac{1}{2}$. Pierwszy (T) przepuszcza stan $+$. Ustaw kąty drugiego i trzeciego filtra oraz to, co robi drugi: blokuje jedną wiązkę, łączy obie z powrotem albo łączy je, ale z detektorem drogi. Słupki pokazują, jaka część początkowej wiązki trafia do detektorów.

Filtr S przepuszcza tylko stan $+S$. Za nim atom „zapomina”, że był w stanie $+T$: prawdopodobieństwa przejść się mnożą. Przy S pod kątem 90° i U równoległym do T połowa atomów, które przeszły przez S, wychodzi z U w stanie $-$, choć filtr T zostawił same $+$.

Stan na rysunku: filtr T (0°) przepuszcza $+$, filtr S pod kątem 90° (przepuszcza $+$), filtr U pod kątem 0° ; U+ 12,5%, U- 12,5% początkowej wiązki.

DZIWNY KĄT POŁÓWKOWY

W amplitudach spinu $\frac{1}{2}$ występuje $\theta/2$, więc obrót o 360° zmienia znak amplitudy: $\cos 180^\circ = -1$. Obrót o 360° przywraca wszystkie prawdopodobieństwa, ale jeśli obrócić tylko jedną część stanu i porównać z drugą, różnicę widać. Zmierzono to w interferometrach neutronowych (Rauch i inni, 1975): dopiero obrót o 720° przywraca neutron do stanu wyjściowego. (FLP III-6-3)

- 1 Atom w stanie $|+z\rangle$ trafia na filtr ustawiony pod kątem 60° do osi z . Z jakim prawdopodobieństwem wyjdzie wiązka $+$?
- 2 Niespolaryzowana wiązka przechodzi przez filtr T (+), potem S pod kątem 90° (przepuszcza +), potem U pod kątem 0° . Jaka część wiązki wychodzi z U jako +, a jaka jako -?
- 3 Stan $|\psi\rangle$ ma $C_+ = 0,6$ i $C_- = 0,8i$. Sprawdź normalizację. Jakie jest prawdopodobieństwo wyniku + w filtrze wzdłuż x ? Wskazówka: $|+x\rangle$ ma amplitudy $(1/\sqrt{2}, 1/\sqrt{2})$.
- 4 Dlaczego środkowy filtr, który rozdziela i łączy wiązki, nie zmienia stanu atomu, a ten sam filtr z detektorem drogi zmienia?
- 5 Pokaż, że stany $|+\theta\rangle = (\cos \frac{\theta}{2}, \sin \frac{\theta}{2})$ i $|-\theta\rangle = (-\sin \frac{\theta}{2}, \cos \frac{\theta}{2})$ są ortogonalne i że $|+180^\circ\rangle$ to $|-z\rangle$.

▣▣ podstawowe   ▣▣▣ średnie   ▣▣▣▣ feynmanowskie

2 Zmiana w czasie: hamiltonian

Atom w spoczynku w stanie o określonej energii E ma amplitudę, której faza obraca się w czasie: $e^{-iEt/\hbar}$. Prawdopodobieństwa się nie zmieniają, dlatego taki stan nazywa się **stacjonarnym**. To ta sama zależność, co dla fali o częstotliwości $\omega = E/\hbar$ (dział 17 „Amplitudy prawdopodobieństwa”).

FLP III-7-1

W ogólnym przypadku amplitudy stanów bazowych zmieniają się w czasie, a tempo zmian każdej zależy liniowo od wszystkich. Współczynniki tworzą macierz, **hamiltonian**:

🔊 PRAWO · RÓWNANIE RUCHU AMPLITUD

$$i\hbar \frac{dC_i}{dt} = \sum_j H_{ij} C_j, \quad H_{ji} = H_{ij}^*.$$

Hamiltonian jest hermitowski, co zapewnia, że suma prawdopodobieństw się nie zmienia. Stany stacjonarne to **wektory własne** macierzy H , a ich energie to **wartości własne** (lekcja 2.3 Wartości i wektory własne). Każdy stan jest superpozycją (kombinacją liniową) stanów stacjonarnych, z których każdy obraca fazę z własną częstotliwością. (FLP III-8-4, III-8-5)

To dokładnie ta sama matematyka, co dla drgań sprzężonych (dział 6 „Drgania, rezonans i układy liniowe”): dwa wahadła połączone sprężyną mają dwa tryby o różnych częstotliwościach, a energia przelewa się z jednego wahadła do drugiego z częstotliwością dudnień. W mechanice kwantowej częstotliwości trybów to energie podzielone przez $\hbar$, a „przelewanie się” dotyczy prawdopodobieństwa.

⚠️ PUŁAPKA · „POMIAR DAJE WARTOŚĆ WŁASNĄ”

Pomiar energii daje zawsze jedną z wartości własnych H , a stan po pomiarze jest odpowiednim wektorem własnym. Nie znaczy to, że przed pomiarem układ „miał” tę wartość. Stan $(|1\rangle + |2\rangle)/\sqrt{2}$ zbudowany z dwóch stanów stacjonarnych o różnych energiach nie ma określonej energii; ma za to dobrze określone amplitudy obu wyników.

🔗 ZADANIA · CZĘŚĆ 2

5 zadań · ok. 30 min

- 1 Pokaż, że dla stanu stacjonarnego $C(t) = C(0)e^{-iEt/\hbar}$ prawdopodobieństwo się nie zmienia, a dla sumy dwóch stanów o energiach $E_1 \neq E_2$ prawdopodobieństwa mogą oscylować. Z jaką częstotliwością?
- 2 Jaką częstotliwość ma obrót fazy amplitudy elektronu o energii 1 eV? A protonu w spoczynku (licząc energię mc^2)?
- 3 Znajdź wartości i wektory własne macierzy $H = \begin{pmatrix} E_0 & -A \\ -A & E_0 \end{pmatrix}$.
- 4 Dlaczego hamiltonian musi być hermitowski? Pokaż, że z $H_{ji} = H_{ij}^*$ wynika $\frac{d}{dt} \sum_i |C_i|^2 = 0$.

- 5 Hamiltonian ma wartości własne E_1 i E_2 . Układ startuje w stanie $(|1\rangle + |2\rangle)/\sqrt{2}$, gdzie $|1\rangle, |2\rangle$ to stany stacjonarne. Jakie jest prawdopodobieństwo, że po czasie t jest nadal w tym samym stanie?

▣▣ podstawowe ▣▣ średnie ▣▣ feynmanowskie

3 Układ dwustanowy: cząsteczka amoniaku

Cząsteczka NH_3 to piramida: trzy atomy wodoru w płaszczyźnie i azot nad nią albo pod nią. Te dwie konfiguracje to stany bazowe $|1\rangle$ i $|2\rangle$. Gdyby azot nie mógł przejść przez płaszczyznę wodorów, oba stany miałyby tę samą energię E_0 . Ale istnieje mała amplituda, że azot „przebiegnie” na drugą stronę (efekt tunelowy). Hamiltonian ma więc wyrazy pozadiagonalne $-A$

: FLP III-8-6

WYNIK · UKŁAD DWUSTANOWY

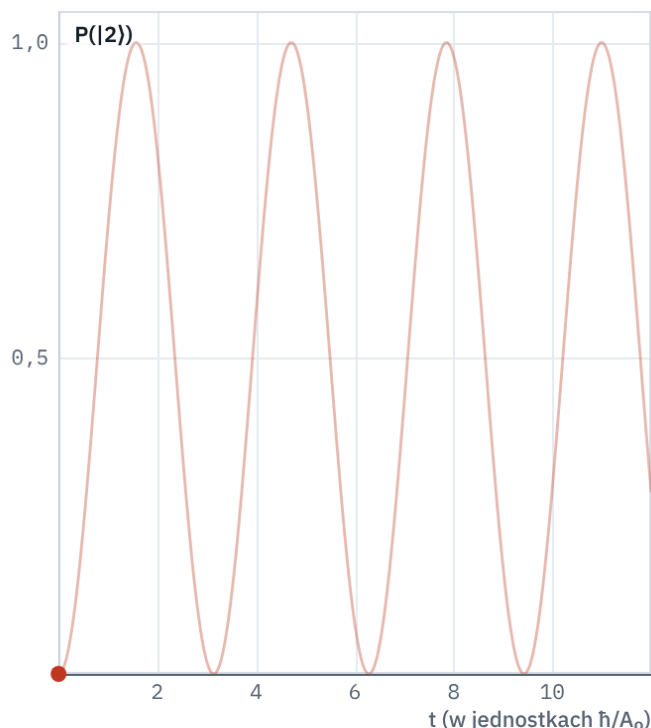
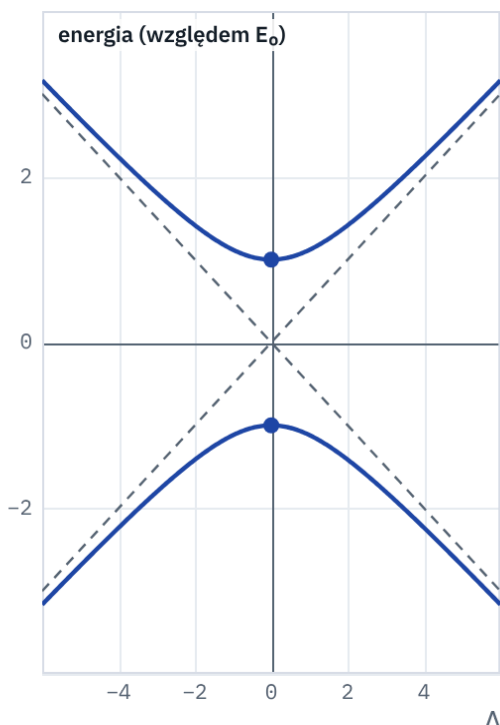
$$H = \begin{pmatrix} E_0 & -A \\ -A & E_0 \end{pmatrix} : \quad E_{\text{I}} = E_0 - A, \quad |\text{I}\rangle = \frac{|1\rangle + |2\rangle}{\sqrt{2}}; \quad E_{\text{II}} = E_0 + A, \quad |\text{II}\rangle = \frac{|1\rangle - |2\rangle}{\sqrt{2}}.$$

Cząsteczka przygotowana w stanie $|1\rangle$ przechodzi do $|2\rangle$ z prawdopodobieństwem $\sin^2(At/\hbar)$. W polu elektrycznym $\mathcal{E}$ stany $|1\rangle$ i $|2\rangle$ mają energie $E_0 \pm \mu\mathcal{E}$ (μ : moment dipolowy), a poziomy przechodzą w $E_0 \pm \sqrt{A^2 + \mu^2\mathcal{E}^2}$. FLP III-9-2

Dla amoniaku $2A$ odpowiada częstotliwości 23,87 GHz (długość fali 1,26 cm). Cząsteczki w stanie o wyższej energii można oddzielić niejednorodnym polem elektrycznym, bo w polu ich energia rośnie, a cząsteczek w stanie niższym maleje: siły są przeciwne. Wiązkę samych „górných” cząsteczek wpuszcza się do rezonatora dostrojonego do 23,87 GHz; tam emitują one w sposób wymuszony i wzmacniają mikrofae. Tak zbudowano pierwszy maser (Townes, Gordon i Zeiger, 1954), poprzednika lasera. FLP III-9-3

SYMULACJA 2

Układ dwustanowy: z lewej poziomy energii w funkcji różnicy energii stanów bazowych (np. w polu elektrycznym), z prawej prawdopodobieństwo znalezienia cząsteczki w stanie $|2\rangle$, gdy startuje w $|1\rangle$. Zmieniaj sprzężenie i pole. Energie są w jednostkach A_0 (początkowego A), czas w jednostkach $\hbar/A_0$.

— poziomy energii $E(I)$, $E(II)$ - - energie stanów $|1\rangle$, $|2\rangle$ bez sprzężenia   — prawdopodobieństwo stanu $|2\rangle$

rozszerzenie $E(II) - E(I)$ 2,000

okres przeskoków $\pi\hbar/\Omega$ 3,142

największe $P(|2\rangle)$ 1,000

$P(|2\rangle)$ teraz 0,000

Bez pola stany $|1\rangle$ (azot nad płaszczyzną wodorów) i $|2\rangle$ (pod nią) mają tę samą energię, ale sprzężenie A je miesza: stany stacjonarne to ich suma i różnica, rozszerzone o $2A$. Cząsteczka przygotowana w $|1\rangle$ przeskakuje całkowicie do $|2\rangle$ i z powrotem.

Stan na rysunku: sprzężenie $A = 1,00$, $\Delta = 0,0$ (jednostki A_0); poziomy $\pm 1,000$; start w $|1\rangle$, $t = 0,00$, $P(|2\rangle) = 0,000$.

Ten sam schemat opisuje wiązanie chemiczne. W jonie H_2^+ elektron może być przy protonie 1 albo przy protonie 2, a amplituda przeskoków A rośnie, gdy protony się zbliżają. Stan symetryczny ma energię niższą o A ; razem z odpychaniem protonów daje to minimum energii, czyli wiązanie (energia wiązania 2,65 eV, odległość protonów 1,06 Å). W benzenie dwa układy wiązań podwójnych (wzory Kekulégo) to dwa stany bazowe; prawdziwa cząsteczka jest w ich superpozycji, o energii niższej o ok. 1,5 eV, a wszystkie wiązania C-C mają tę samą długość.

FLP III-10-1, III-10-4

- 1 Częstotliwość przejścia amoniaku to 23,87 GHz. Ile wynosi A w eV? Po jakim czasie cząsteczka przygotowana w stanie $|1\rangle$ będzie na pewno w $|2\rangle$?
■ ■ ■
- 2 Moment dipolowy amoniaku to ok. $4,9 \cdot 10^{-30}$ C·m. Przy jakim polu elektrycznym $\mu\mathcal{E} = A$? Czy łatwo je uzyskać?
■ ■ ■
- 3 Pokaż, że dla słabego pola $E_{II} \approx E_0 + A + \mu^2 \mathcal{E}^2 / 2A$. Jak siła w niejednorodnym polu zależy od stanu cząsteczki?
■ ■ ■
- 4 Wyprowadź $P_2(t) = \sin^2(At/\hbar)$ dla H z tej części, startując od $C_1 = 1, C_2 = 0$.
■ ■ ■
- 5 Dlaczego w cząsteczce amoniaku w stanie stacjonarnym moment dipolowy jest średnio zerowy, choć w stanach bazowych wynosi $\pm\mu$? Jak to się ma do tego, że woda ma trwały moment dipolowy?
■ ■ ■

■ ■ ■ podstawowe   ■ ■ ■ średnie   ■ ■ ■ feynmanowskie

4 Spin w polu magnetycznym i rezonans

Elektron ma moment magnetyczny $\mu \approx \mu_B = e\hbar/2m_e = 9,27 \cdot 10^{-24}$ J/T, skierowany przeciwnie do spinu. W polu $\vec{B}$ wzdłuż z stany $|+z\rangle$ i $|-z\rangle$ mają energie $\pm\mu_B B$ (dla elektronu stan ze spinem zgodnym z polem ma energię wyższą, bo moment jest skierowany przeciwnie do spinu; dla protonu odwrotnie): hamiltonian jest diagonalny, a stany bazowe są stacjonarne. Spin skierowany pod kątem do pola to suma obu stanów; ich fazy obracają się z różnymi częstościami, więc kierunek spinu obraca się wokół pola: to **precesja Larmora**, z częstością $\omega_0 = 2\mu B/\hbar$.

FLP III-7-5, III-10-7

WYNIK · SPIN ½ W POLU MAGNETYCZNYM

$$H = -\vec{\mu} \cdot \vec{B} = -\mu(\sigma_x B_x + \sigma_y B_y + \sigma_z B_z), \quad \sigma_x = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad \sigma_y = \begin{pmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{pmatrix}, \quad \sigma_z = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$$

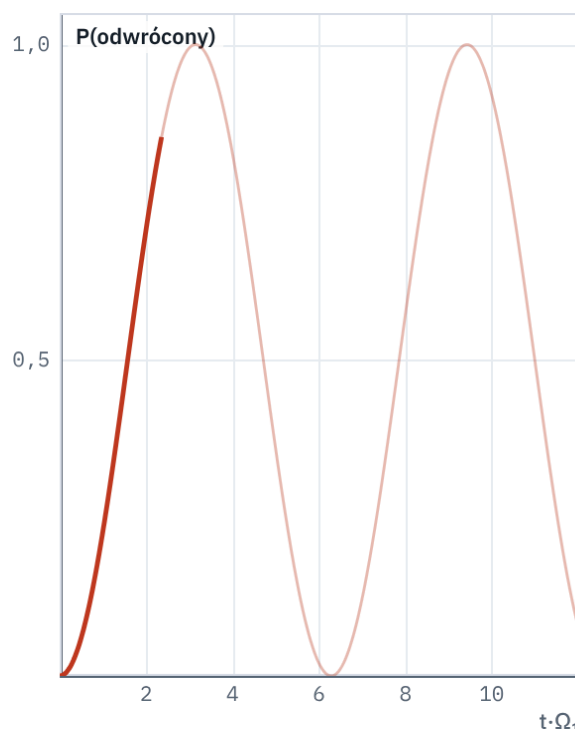
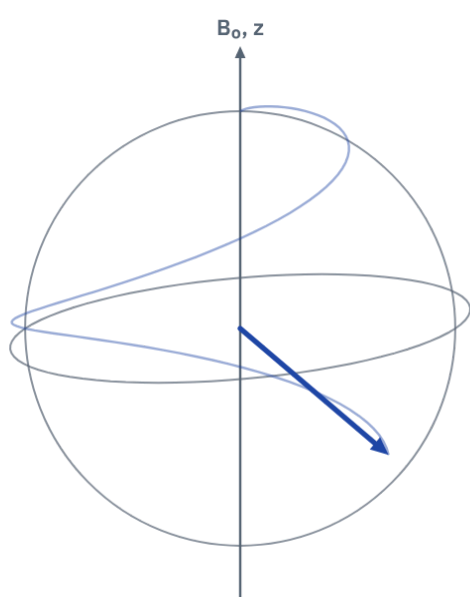
Tu μ ma znak: dla elektronu $\mu \approx -\mu_B$. Macierze Pauliego razem z macierzą jednostkową wystarczą, by zapisać hamiltonian każdego układu dwustanowego. Częstotliwość precesji w polu 1 T: elektron 28,0 GHz/T, proton 42,58 MHz/T.

FLP III-11-1

Jeśli do stałego pola B_0 dodać słabe pole B_1 wirujące wokół z dokładnie z częstością ω_0 , w układzie wirującym razem z nim spin widzi pole stałe, prostopadłe do z , i powoli obraca się z „w

górną” do „w dół” i z powrotem (oscylacje Rabiego). Poza rezonansem obrót jest niepełny. To **rezonans magnetyczny**: jądrowy (NMR, tomografia MRI) dla protonów, elektronowy (ESR) dla niesparowanych elektronów. Częstość rezonansu zależy od pola, które czuje jądro, a to zależy od otaczających je elektronów; dlatego NMR rozpoznaje związki chemiczne, a tomograf, dodając gradient pola, ustala, z którego miejsca ciała przychodzi sygnał. (FLP II-35-3, II-35-6)

SYMULACJA 3 Spin $\frac{1}{2}$ w polu B_0 z dodatkowym wirującym polem B_1 : kierunek spinu na sferze Blocha (w laboratorium, z precesją wokół z) i prawdopodobieństwo odwrócenia spinu w czasie. Zmień odstrojenie częstości pola B_1 od częstości Larmora. Precesja w laboratorium jest pokazana bardzo spowolniona; w rzeczywistości ω_0 jest dziesiątki, a nawet setki tysięcy razy większa od Ω_1 .

— kierunek spinu (sfera Blocha) — prawdopodobieństwo odwrócenia spinu — pole B_0 wzdłuż osi z

P(odwrócony) teraz 0,854

największe P 1,000

składowa z spinu -0,707

Rezonans: pole B_1 wiruje z częstością precesji Larmora i w układzie wirującym działa jak stałe pole poprzeczne. Spin powoli przechodzi z „w górę” do „w dół” i z powrotem (oscylacje Rabiego), a w laboratorium kreśli przy tym spiralę po sferze. Impuls o czasie $\pi\hbar/2\mu B_1$ (impuls π) odwraca spin całkowicie.

Stan na rysunku: spin $\frac{1}{2}$ w polu B_0 z wirującym polem B_1 , odstrojenie $(\omega - \omega_0)/\Omega_1 = 0,0$, $t \cdot \Omega_1 = 2,36$; prawdopodobieństwo odwrócenia 0,854 (największe 1,000).

- 1 Jaka jest częstotliwość rezonansu protonów w tomografach 1,5 T i 3 T? A elektronów w polu 0,35 T?
- 2 Jaka część protonów w wodzie w polu 3 T i temperaturze 310 K jest „nadmiarowo” ustawiona zgodnie z polem? Ile to protonów w 1 cm³ wody?
- 3 Magnetometr protonowy mierzy częstotliwość precesji protonów w polu Ziemi (50 μT). Ile ona wynosi? Jaką dokładność pola daje pomiar częstotliwości z dokładnością 0,01 Hz?
- 4 Wirujące pole $B_1 = 10 \mu\text{T}$ działa na protony w rezonansie. Jak długi musi być impuls, żeby odwrócić spiny (impuls π)?
- 5 Sprawdź, że $\sigma_x^2 = \sigma_y^2 = \sigma_z^2 = 1$ i $\sigma_x \sigma_y = i \sigma_z$. Jakie wartości własne ma każda z nich i co to mówi o pomiarze spinu wzdłuż dowolnej osi?

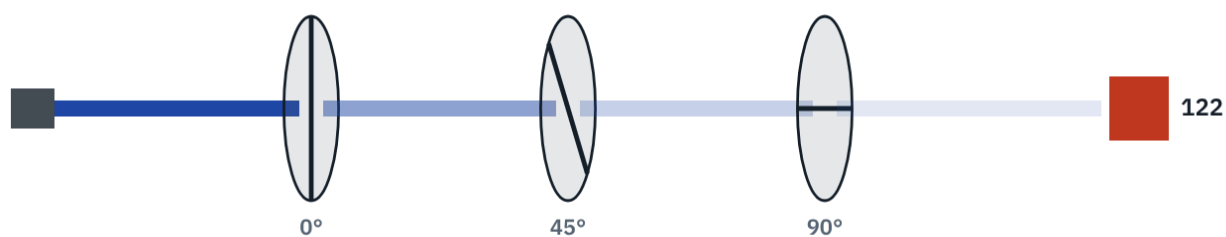
▣▣ podstawowe   ▣▣▣ średnie   ▣▣▣▣ feynmanowskie

5 Polaryzacja fotonu i kubity

Foton też jest układem dwustanowym: stany bazowe to polaryzacja pozioma $|x\rangle$ i pionowa $|y\rangle$. Foton spolaryzowany pod kątem α to $\cos \alpha |x\rangle + \sin \alpha |y\rangle$, a polaryzacja kołowa to $(|x\rangle \pm i|y\rangle)/\sqrt{2}$. Polaryzator ustawiony pod kątem β przepuszcza foton z amplitudą $\cos(\alpha - \beta)$, czyli z prawdopodobieństwem $\cos^2(\alpha - \beta)$; dla wiązki to prawo Malusa. Kąt nie jest tu połówkowy, bo foton ma spin 1 (z dwoma stanami polaryzacji). FLP III-11-4

Ze skrzyżowanych polaryzatorów (0° i 90°) nie wychodzi nic. Gdy wstawić między nie trzeci, pod kątem 45°, przechodzi 1/8 światła niespolaryzowanego. Polaryzator nie odsiewa więc fotonów o z góry ustalonych własnościach; każdy pomiar przygotowuje nowy stan. Dowolny układ dwustanowy wykorzystywany do zapisu informacji to **kubit**. Pojedynczego nieznanego kubit nie da się ani dokładnie zmierzyć, ani skopiować; na tym opiera się kryptografia kwantowa (protokół BB84, Bennett i Brassard, 1984): podsłuchujący, który mierzy fotony, nieuchronnie zmienia część z nich i zdradza swoją obecność.

SYMULACJA 4 Fotony światła niespolaryzowanego przechodzą przez dwa lub trzy polaryzatory. Ustaw kąty, wstaw lub usuń środkowy polaryzator i wysyłaj fotony pojedynczo: każdy przechodzi albo nie, a częstość przejść zbliża się do prawdopodobieństwa. Kąt 0° to na rysunku kierunek pionowy.

— natężenie wiązki — kierunek przepuszczania polaryzatora — fotony w detektorze

prawdopodobieństwo przejścia (teoria) 12,50%

wysłane fotony 1 000

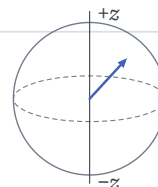
dotarło do detektora 122 (12,20%)

Wstawienie trzeciego polaryzatora między skrzyżowane sprawia, że część fotonów przechodzi. Polaryzator nie „odsiewa” fotonów o gotowych własnościach: każdy pomiar przygotowuje nowy stan, a amplituda przejścia ze stanu pod kątem α do stanu pod kątem β to $\cos(\alpha - \beta)$.

Stan na rysunku: polaryzatory pod kątami 0° , 45° , 90° ; prawdopodobieństwo przejścia fotonu ze światła niespolaryzowanego 12,50%; wysłano 1000, dotarło 122.

ZADANIA · CZĘŚĆ 5

5 zadań · ok. 30 min

- 1 Światło niespolaryzowane przechodzi przez polaryzatory pod kątami 0° , 30° i 90° . Jaka część przechodzi?

- 2 Między skrzyżowane polaryzatory wstawiamy $N - 1$ polaryzatorów, każdy obrócony o $90^\circ / N$ względem poprzedniego. Jaka część spolaryzowanej wiązki przejdzie dla $N = 10$? Do czego dąży wynik dla $N \rightarrow \infty$?

3 Foton o polaryzacji kołowej trafia na polaryzator liniowy pod dowolnym kątem. Z jakim prawdopodobieństwem przejdzie?

4 W protokole BB84 nadawca wysyła fotony spolaryzowane pod kątem 0° , 90° , 45° albo 135° . Pod słuchujący mierzy każdy foton w losowo wybranej bazie ($0^\circ/90^\circ$ albo $45^\circ/135^\circ$) i wysyła dalej foton w stanie, który zmierzył. Jaki odsetek błędów wywoła w bitach, w których nadawca i odbiorca użyli tej samej bazy?

5 Dlaczego nie da się zbudować „kopiarki” nieznanego stanu kwantowego, która zamienia $|\psi\rangle|0\rangle$ na $|\psi\rangle|\psi\rangle$ dla każdego $|\psi\rangle$? Wskazówka: liniowość.

▮▮▮ podstawowe   ▮▮▮ średnie   ▮▮▮ feynmanowskie

☰ METODA DLA UKŁADÓW KILKUSTANOWYCH

1. **Wybierz bazę:** stany, które łatwo opisać (konfiguracje, kierunki spinu, polaryzacje).
2. **Zapisz hamiltonian:** energie stanów bazowych na przekątnej, amplitudy przeskoków poza nią; sprawdź hermitowskość.
3. **Znajdź wartości i wektory własne:** to poziomy energii i stany stacjonarne.
4. **Ewolucja:** rozłóż stan początkowy na stany stacjonarne, każdemu dopisz fazę $e^{-iE_k t/\hbar}$, złóż z powrotem.
5. **Pomiar:** prawdopodobieństwo to kwadrat modułu rzutu stanu na stan wyniku.
6. **Sprawdzenie:** suma prawdopodobieństw równa 1; częstości przejść to różnice energii przez $\hbar$.

Przykład 18.1

Ile rozsunęły się plamki Sterna-Gerlacha

Atomy srebra (masa 108 u) lecą z prędkością 550 m/s przez magnes o długości 3,5 cm z gradientem pola 1000 T/m (10 T/cm). Moment magnetyczny μ_B . O ile odchyłą się wiązki?

- 1 Siła $F = \mu_B dB/dz \approx 9,3 \cdot 10^{-21}$ N; przyspieszenie $F/m \approx 5,2 \cdot 10^4$ m/s².
- 2 Czas przelotu $L/v \approx 64$ μs; odchylenie $\frac{1}{2}at^2 \approx 0,1$ mm w każdą stronę.

Wynik: ok. 0,2 mm między plamkami, tyle co w oryginalnym doświadczeniu. Mały efekt, dlatego wiązkę trzeba było starannie kolimować.

Sprawdzenie: po wyjściu z magnesu wiązki nadal się rozbiegają, więc na odległej płycie rozsuniecie jest większe niż w samym magnecie ✓.

Przykład 18.2

Amoniak w polu elektrycznym

Amoniak: $2A = h \cdot 23,87 \text{ GHz}$, $\mu = 4,9 \cdot 10^{-30} \text{ C}\cdot\text{m}$. O ile zmienia się energia stanu II w polu 100 kV/m ? Porównaj z energią $k_B T$ w temperaturze pokojowej.

- 1 $A \approx 4,9 \cdot 10^{-5} \text{ eV} = 7,9 \cdot 10^{-24} \text{ J}$; $\mu\mathcal{E} = 4,9 \cdot 10^{-25} \text{ J}$, czyli $\mu\mathcal{E}/A \approx 0,06$: pole słabe.
- 2 $\Delta E \approx \mu^2 \mathcal{E}^2 / 2A \approx 1,5 \cdot 10^{-26} \text{ J} \approx 10^{-7} \text{ eV}$.
- 3 $k_B T \approx 0,026 \text{ eV}$, ponad 10^5 razy więcej.

Wynik: ok. 10^{-7} eV . Siła w niejednorodnym polu jest mała, ale działa na cząsteczki lecące w wiązce w jednym kierunku i wystarcza, by je rozdzielić.

Sprawdzenie: separatory maserów miały pola rzędu kilkudziesięciu kV/cm , a cząsteczki leciały przez nie przez ułamki milisekundy ✓.

Przykład 18.3

Tomograf rezonansu magnetycznego

Tomograf ma pole 3 T i gradient 40 mT/m . Jaka jest częstotliwość rezonansu protonów w środku? O ile zmienia się na każdy milimetr wzdłuż gradientu?

- 1 $f_0 = 42,58 \text{ MHz/T} \cdot 3 \text{ T} \approx 127,7 \text{ MHz}$.
- 2 Na milimetrze pole zmienia się o $40 \mu\text{T}$, częstotliwość o $42,58 \cdot 40 \approx 1700 \text{ Hz}$.

Wynik: $127,7 \text{ MHz}$ i $1,7 \text{ kHz}$ na milimetr. Analizując widmo sygnału (transformata Fouriera), tomograf ustala, z którego miejsca pochodzi każda składowa.

Sprawdzenie: rozdzielczość rzędu milimetra wymaga rozróżniania częstotliwości z dokładnością do kHz przy 128 MHz , ok. 10^{-5} względnie: osiągalne ✓.

Przykład 18.4

Zegar cezowy i definicja sekundy

Sekunda to 9 192 631 770 okresów promieniowania przejścia między dwoma poziomami nadsubtelnyymi stanu podstawowego atomu cezu-133. Ile wynosi różnica energii? Dlaczego zegar fontannowy, w którym atomy są badane przez ok. 1 s, osiąga względną dokładność ok. 10^{-16} ?

- 1 $\Delta E = hf \approx 3,8 \cdot 10^{-5} \text{ eV}$ (długość fali 3,26 cm).
- 2 Czas obserwacji 1 s daje szerokość linii ok. 1 Hz, względnie 10^{-10} . Środek linii wyznacza się z dokładnością milionowych części jej szerokości, uśredniając wiele pomiarów.

Wynik: $3,8 \cdot 10^{-5} \text{ eV}$. Układ dwustanowy o bardzo dobrze określonej różnicy energii to idealny wzorzec częstotliwości.

Sprawdzenie: $\Delta f \cdot \Delta t \approx 1$ (dział 6, zasada nieoznaczoności z działu 17) ✓.

Przykład 18.5

Obrót polaryzacji bez strat

Spolaryzowane światło przechodzi przez 10 polaryzatorów, każdy obrocony o 9° względem poprzedniego, łącznie o 90° . Jaka część przechodzi? Porównaj z jednym polaryzatorem obroconym od razu o 90° .

- 1 Każdy krok: $\cos^2 9^\circ \approx 0,9755$; dziesięć kroków: $0,9755^{10} \approx 0,78$.
- 2 Jeden polaryzator pod kątem 90° : zero.

Wynik: 78%. Częste pomiary „prowadzą” stan; gdy kroków jest bardzo wiele, przechodzi prawie wszystko.

Sprawdzenie: dla małych kątów $\cos^{2N}(\pi/2N) \approx 1 - \pi^2/4N$; dla $N = 10$: 0,75, blisko dokładnego 0,78 ✓.

Linia 21 cm

W atomie wodoru spiny elektronu i protonu mogą być zgodne albo przeciwne; różnica energii odpowiada częstotliwości 1420,4 MHz. Ile wynosi ta energia i długość fali? Stan zgodny żyje średnio ok. 11 milionów lat. Jak w ogóle można tę linię obserwować?

- 1 $\Delta E = hf \approx 5,9 \cdot 10^{-6} \text{ eV}$, $\lambda = c/f \approx 21,1 \text{ cm}$.
- 2 W galaktyce jest ok. 10^{66} – 10^{67} atomów wodoru międzygwiazdowego; zderzenia utrzymują około 3/4 z nich w stanie zgodnym. Nawet przy ogromnym czasie życia sygnał jest silny.

Wynik: 21 cm. Z przesunięć dopplerowskich tej linii odtworzono ramiona spiralne Drogi Mlecznej i krzywe rotacji galaktyk.

Sprawdzenie: $hf/k_B \approx 0,07 \text{ K}$, mniej niż temperatura gazu, więc stan zgodny (trzykrotnie zdegenerowany) jest obsadzony w 3/4 ✓. FLP III-12-3

7

Błędne intuicje, których trzeba się oduczyć

× „Spin to elektron kręcący się jak bąk.”

Spin jest momentem pędu i ma moment magnetyczny, ale nie da się go opisać obrotem kulki: elektron, który według doświadczeń jest mniejszy niż ok. 10^{-18} m , musiałby wirować z prędkością powierzchni większą od prędkości światła, a pomiar zawsze daje tylko $\pm \hbar/2$.

× „Filtr Sterna-Gerlacha tylko odczytuje kierunek spinu, który atom już miał.”

Atom za filtrem x nie pamięta, że był $+z$: kolejny filtr z daje oba wyniki. Pomiar przygotowuje stan.

× „Superpozycja to po prostu nasza niewiedza.”

Mieszanie i superpozycję odróżnia doświadczenie: superpozycja $(|+z\rangle + |-z\rangle)/\sqrt{2}$ to stan $|+x\rangle$, który filtr x przepuszcza zawsze, a mieszanina tylko w połowie przypadków.

× „W stanie stacjonarnym nic się nie dzieje.”

Fazy amplitud obracają się, tylko prawdopodobieństwa stoją. Gdy złożyć dwa stany stacjonarne, pojawiają się dudnienia, z których mierzymy różnice energii.

× „Trzeci polaryzator nie może zwiększyć ilości przepuszczanego światła.”

Między skrzyżowanymi polaryzatorami zwiększa ją od zera do $1/8$.

× „Kubit przechowuje nieskończenie wiele informacji, bo amplitudy są ciągłe.”

Z jednego pomiaru odczytujemy tylko jeden bit, a pomiar niszczy superpozycję. Moc obliczeń kwantowych bierze się z interferencji amplitud wielu kubitów, a nie z „pojemności” jednego.

8 Zadania feynmanowskie

Te zadania wymagają więcej myślenia niż liczenia.

ZADANIA FEYNMANOWSKIE

8 zadań · ok. 2 godziny

- 1 **Spin 1 w filtrach.** Atomy o spinie 1 mają trzy stany wzdłuż każdej osi: $+$, 0 , $-$. Za filtrem T przepuszczającym $+$ stoi filtr S obrócony o 90° . Amplitudy przejść to $\frac{1}{2}(1 + \cos \theta)$, $\frac{1}{\sqrt{2}} \sin \theta$ i $\frac{1}{2}(1 - \cos \theta)$. Jakie są prawdopodobieństwa trzech wyników?
- 2 **Neutron obrócony o 360° .** W interferometrze neutronowym wiązka jest dzielona na dwie, jedna przechodzi przez pole magnetyczne, które obraca spin o kąt α , potem wiązki się łączą. Jak natężenie na wyjściu zależy od α ? Co się dzieje przy 360° ?
- 3 **Maser.** Wyjaśnij, dlaczego do działania masera trzeba oddzielić cząsteczki w stanie II od cząsteczek w stanie I. Co by się stało z wiązką w równowadze termicznej w temperaturze pokojowej?
- 4 **Benzen.** Traktując dwa wzory Kekulégo jako stany bazowe o energii E_0 ze sprzężeniem A , wyjaśnij, dlaczego benzen jest trwalszy, niż wynikałoby z sumy energii jego wiązań, i dlaczego wszystkie jego wiązania C-C mają tę samą długość.

- 5 **Wiązanie chemiczne.** W jonie H_2^+ amplituda przeskoku elektronu $A(R)$ maleje z odległością protonów mniej więcej wykładniczo, a odpychanie protonów rośnie przy zbliżaniu jak $1/R$. Narysuj jakościowo energię stanu symetrycznego i antysymetrycznego w funkcji R . Który stan wiąże?
- 6 **Zegar w polu magnetycznym.** Dlaczego zegar cezowy wykorzystuje przejście między stanami o rzucie całkowitego momentu pędu $m_F = 0$, a nie np. $m_F = 1$? Wskazówka: jak energie tych stanów zależą od słabego pola magnetycznego?
- 7 **Kwantowy efekt Zenona.** Atom startuje w stanie $|1\rangle$ i bez przeszkód przeszedłby do $|2\rangle$ po czasie T ($P_2 = \sin^2(\pi t/2T)$). Co się stanie, jeśli co T/N sprawdzamy, w którym stanie jest atom? Jaka jest szansa, że po czasie T wciąż będzie w $|1\rangle$?
- 8 **Kubit fotonowy w światłowodzie.** Kryptografia kwantowa na odległość 100 km światłowodu, który tłumi 0,2 dB/km. Jaka część fotonów dociera? Dlaczego nie można po prostu wzmocnić sygnału jak w zwykłej telekomunikacji?

▯▯▯ podstawowe   ▯▯▯ średnie   ▯▯▯ feynmanowskie

9 Sprawdź się

Odpowiedz w myślach, zanim rozwiniesz odpowiedź.

- 1 **Co pokazało doświadczenie Sterna-Gerlacha?**
Że rzut momentu magnetycznego (spinu) atomu na dowolną oś przyjmuje tylko dwie wartości.
- 2 **Jak opisać stan układu o dwóch stanach bazowych?**
Dwiema zespolonymi amplitudami C_1, C_2 z $|C_1|^2 + |C_2|^2 = 1$: wektorem.
- 3 **Jakie amplitudy ma stan spinu $\frac{1}{2}$ skierowany pod kątem θ do osi z w płaszczyźnie xz ?**
 $\cos \frac{\theta}{2}$ dla $+z$ i $\sin \frac{\theta}{2}$ dla $-z$.
- 4 **Czym są stany stacjonarne i dozwolone energie w języku hamiltonianu?**
Wektorami i wartościami własnymi macierzy H .

5 Jakie poziomy energii ma układ dwustanowy z $H_{11} = H_{22} = E_0$ i $H_{12} = -A$?
 $E_0 \mp A$, dla stanów $(|1\rangle \pm |2\rangle)/\sqrt{2}$.

6 Z jaką częstotliwością wykonuje precesję spin protonu w polu 1 T?
42,58 MHz.

7 Co to jest rezonans magnetyczny?
Odwracanie spinów przez słabe pole wirujące z częstością precesji Larmora; poza rezonansem odwrócenie jest niepełne.

8 Dlaczego trzeci polaryzator między skrzyżowanymi przepuszcza światło?
Każdy polaryzator przygotowuje nowy stan; amplitudy przejść $\cos 45^\circ$ i $\cos 45^\circ$ dają łącznie $\frac{1}{4}$ światła spolaryzowanego, $\frac{1}{8}$ niespolaryzowanego.

STANY I EWOLUCJA

$$\langle \chi | \psi \rangle = \sum_i \langle \chi | i \rangle \langle i | \psi \rangle; \quad \sum |C_i|^2 = 1;$$

$$\langle \psi | \chi \rangle = \langle \chi | \psi \rangle^*$$

$$i\hbar \dot{C}_i = \sum_j H_{ij} C_j; \quad \text{stan stacjonarny } e^{-iEt/\hbar};$$

E to wartości własne H

spin $\frac{1}{2}$: $\langle \pm z | +\theta \rangle = \cos \frac{\theta}{2}, \sin \frac{\theta}{2}$; obrót o 360° zmienia znak

UKŁADY DWUSTANOWE

$$E_0 \mp A; \quad P_{1 \rightarrow 2} = \sin^2(At/\hbar); \quad \text{w polu } E_0 \pm \sqrt{A^2 + \mu^2 \mathcal{E}^2}$$

spin w polu: $\Delta E = 2\mu B$, $\omega_0 = 2\mu B/\hbar$;
proton 42,58 MHz/T, elektron 28,0 GHz/T

rezonans: $P_{\max} = \Omega_1^2 / (\Omega_1^2 + \delta^2)$; foton:
amplituda $\cos(\alpha - \beta)$

Do przeczytania u Feynmana

- **Obowiązkowo:** t. III, rozdz. 5 (spin 1 i filtry), 6 (spin $\frac{1}{2}$), 8 (macierz hamiltonianu), 9 (maser amoniakalny).
- **Dla chętnych:** t. III, rozdz. 7 (zależność amplitud od czasu), 10 i 11 (inne układy dwustanowe, macierze Pauliego, polaryzacja fotonu), 12 (struktura nadsubtelna wodoru).

Następny dział: **Atom wodoru i układ okresowy**. Zamiast dwóch stanów bazowych będzie ich nieskończenie wiele: każdy punkt przestrzeni. Macierz hamiltonianu stanie się operatorem różniczkowym, a równanie ruchu amplitud równaniem Schrödingera; jego wartości własne poziomami energii wodoru, a kształty funkcji własnych orbitalami s, p, d, z których zakaz Pauliego zbuduje układ okresowy.

Odpowiedzi

Zadania • część 1

1. $\cos^2 30^\circ = 3/4$.
2. $\frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{8}$ jako + i tyle samo jako -.
3. $0,36 + 0,64 = 1$. $\langle +x|\psi \rangle = (0,6 + 0,8i)/\sqrt{2}$, $|\cdot|^2 = (0,36 + 0,64)/2 = 1/2$.
4. Bez detektora obie drogi są nierozróżnialne: amplitudy $\langle -z|+x \rangle \langle +x|+z \rangle + \langle -z|-x \rangle \langle -x|+z \rangle = \langle -z|+z \rangle = 0$. Z detektorem dodaje się prawdopodobieństwa: $\frac{1}{4} + \frac{1}{4}$.
5. Iloczyn: $-\cos \frac{\theta}{2} \sin \frac{\theta}{2} + \sin \frac{\theta}{2} \cos \frac{\theta}{2} = 0$. Dla $\theta = 180^\circ$: $(0, 1)$, czyli $|-z\rangle$: spin „w górę” wzdłuż osi odwróconej to spin „w dół” wzdłuż z .

Zadania • część 2

1. $|e^{-iEt/\hbar}|^2 = 1$. Dla sumy w wyrazach mieszanych pojawia się $e^{-i(E_1-E_2)t/\hbar}$: oscylacje z częstością $(E_1 - E_2)/\hbar$, jak dudnienia.
2. $E/\hbar \approx 2,4 \cdot 10^{14}$ Hz; $938 \text{ MeV}/\hbar \approx 2,3 \cdot 10^{23}$ Hz. Stała część energii nie ma znaczenia: zmienia fazy wszystkich amplitud jednakowo.
3. $E_0 - A$ dla $(1, 1)/\sqrt{2}$ i $E_0 + A$ dla $(1, -1)/\sqrt{2}$.
4. $\frac{d}{dt} \sum |C_i|^2 = \sum (\dot{C}_i^* C_i + C_i^* \dot{C}_i) = \frac{1}{i\hbar} \sum_{ij} (C_i^* H_{ij} C_j - C_j^* H_{ij}^* C_i) = 0$, bo po zamianie wskaźników drugi składnik równa się pierwszemu.
5. Amplituda: $\frac{1}{2}(e^{-iE_1 t/\hbar} + e^{-iE_2 t/\hbar})$, prawdopodobieństwo $\cos^2[(E_1 - E_2)t/2\hbar]$.

Zadania • część 3

1. $2A = hf \approx 9,9 \cdot 10^{-5} \text{ eV}$, $A \approx 4,9 \cdot 10^{-5} \text{ eV}$. $At/\hbar = \pi/2$: $t = \pi\hbar/2A = 1/(2f) \approx 21 \text{ ps}$.
2. $\mathcal{E} = A/\mu \approx 1,6 \text{ MV/m}$, ok. połowy pola przebicia powietrza; w próżni da się je uzyskać. W słabszych polach energia zależy od pola kwadratowo: $\pm \mu^2 \mathcal{E}^2 / 2A$.
3. $\sqrt{A^2 + x^2} \approx A + x^2/2A$. Siła $-\nabla E$: dla stanu II $-\frac{\mu^2}{2A} \nabla \mathcal{E}^2$, w stronę słabszego pola; dla stanu I przeciwnie. Tak działa separator w maserze.
4. Rozłóż na stany stacjonarne: $|1\rangle = (|I\rangle + |II\rangle)/\sqrt{2}$. Po czasie t : $C_2 = \frac{1}{2}e^{-iE_0 t/\hbar}(e^{iAt/\hbar} - e^{-iAt/\hbar}) = ie^{-iE_0 t/\hbar} \sin(At/\hbar)$.
5. W $|I\rangle$ i $|II\rangle$ obie konfiguracje mają po $1/2$ prawdopodobieństwa, a ich momenty się znoszą. Dopiero pole silne w porównaniu z A/μ „wybiera” jedną konfigurację. Częsteczką wody jest płaska: jej „odwrócona” wersja to ta sama częsteczką obrócona o 180° , więc nie ma dwóch różnych konfiguracji, między którymi zachodziłoby tunelowanie. „Trwały” moment wody (1,85 D), podobnie jak 1,47 D amoniaku, to moment w układzie związanym z częsteczką.

Zadania • część 4

1. 63,9 MHz i 127,7 MHz (fale radiowe UKF). Elektrony: ok. 9,8 GHz (mikrofale, typowe spektrometry ESR).

2. $\Delta E/k_B T = hf/k_B T \approx 2 \cdot 10^{-5}$, nadwyżka ok. 10^{-5} (10 ppm). W 1 cm^3 jest $6,7 \cdot 10^{22}$ protonów, nadwyżka ok. $7 \cdot 10^{17}$: wystarczająco, by zmierzyć sygnał.
3. $f = 42,58 \text{ MHz/T} \cdot 50 \text{ } \mu\text{T} \approx 2,13 \text{ kHz}$. $0,01/42,58 \cdot 10^6 \approx 0,2 \text{ nT}$, czyli ok. 5 części na milion pola Ziemi; tak szuka się podziemnych struktur i zatopionych wraków.
4. Częstotliwość Rabiego $f_R = 42,58 \text{ MHz/T} \cdot 10 \text{ } \mu\text{T} \approx 426 \text{ Hz}$; impuls π trwa połowę okresu: ok. 1,2 ms.
5. Bezpośrednie mnożenie. Wartości własne ± 1 dla każdej, więc pomiar składowej spinu wzdłuż dowolnej osi daje $\pm \hbar/2$, jak w doświadczeniu Sterna-Gerlacha.

Zadania · część 5

1. $\frac{1}{2} \cos^2 30^\circ \cos^2 60^\circ = \frac{1}{2} \cdot \frac{3}{4} \cdot \frac{1}{4} = 3/32 \approx 9,4\%$.
2. $(\cos^2 9^\circ)^{10} \approx 0,78$. Dla dużego N : $(\cos^2 \frac{\pi}{2N})^N \approx (1 - \frac{\pi^2}{4N^2})^N \approx 1 - \frac{\pi^2}{4N} \rightarrow 1$; polaryzację można obrócić o 90° prawie bez strat, gdy kroki są małe (to ten sam mechanizm co w kwantowym efekcie Zenona).
3. $|\cos \beta + i \sin \beta|^2/2 = 1/2$, niezależnie od kąta.
4. W połowie przypadków podsłuchujący trafia w dobrą bazę i nic nie psuje. W drugiej połowie wysyła foton w złej bazie, a odbiorca dostaje błędny bit z prawdopodobieństwem $1/2$. Razem 25% błędów, łatwych do wykrycia przez porównanie części bitów.
5. Gdyby kopiowała $|x\rangle$ i $|y\rangle$, to z liniowości dla $(|x\rangle + |y\rangle)/\sqrt{2}$ dałaby $(|x\rangle|x\rangle + |y\rangle|y\rangle)/\sqrt{2}$, a nie iloczyn dwóch kopii $(|x\rangle + |y\rangle)(|x\rangle + |y\rangle)/2$. Sprzeczność (twierdzenie o zakazie klonowania, Wootters, Żurek, Dieks, 1982).

Zadania feynmanowskie

1. Dla $\theta = 90^\circ$: $(1/2)^2 = 1/4$, $(1/\sqrt{2})^2 = 1/2$, $(1/2)^2 = 1/4$. Suma 1.
2. Inaczej niż dla spinu $1/2$, gdzie przy 90° wychodzi po $1/2$: liczba stanów i postać amplitud zależą od spinu.
FLP III-5-7
1. Obrócona część dostaje czynnik $\cos(\alpha/2)$ (oraz wyraz z odwróconym spinem). Natężenie interferencji zmienia się jak $1 + \cos(\alpha/2)$ (dla wyjścia, w którym obie wiązki są zgodne).
2. Przy $\alpha = 360^\circ$ amplituda zmienia znak, natężenie spada do minimum; pełny okres to 720° . Rauch i współpracownicy (1975) zmierzili okres ok. $704^\circ \pm 38^\circ$.
1. Promieniowanie o częstotliwości rezonansowej wymusza przejścia w obie strony z tym samym prawdopodobieństwem: $\text{II} \rightarrow \text{I}$ (emisja) i $\text{I} \rightarrow \text{II}$ (absorpcja). Wzmocnienie wymaga przewagi stanu II.
2. W równowadze termicznej $2A/k_B T \approx 0,004$: stanu I jest o ok. 0,4% więcej niż stanu II (nadwyżka to ok. 0,2% wszystkich cząsteczek), więc wiązka by pochłaniała. Separator elektryczny daje inwersję obsadzeń.
FLP III-9-4
1. Stan podstawowy to $(|1\rangle + |2\rangle)/\sqrt{2}$ o energii $E_0 - A$: niższej niż energia każdego wzoru Kekulégo. Ta „energia rezonansu” wynosi ok. 1,5 eV (ok. 36 kcal/mol).
2. W superpozycji każde wiązanie jest w połowie przypadków pojedyncze, w połowie podwójne: długość 1,40 Å, pośrednia między 1,54 Å i 1,34 Å. FLP III-10-4
1. $E_\pm(R) = E_0 \mp A(R) + e^2/4\pi\epsilon_0 R$. Dla stanu symetrycznego ($-A$) przy średnich R obniżenie energii wygrywa z odpychaniem: jest minimum (1,06 Å, 2,65 eV poniżej H + p).
2. Stan antysymetryczny ma energię wyższą od rozdzielonych składników przy każdym R : nie wiąże. To cała idea orbitali wiążących i antywiązących. FLP III-10-1

6. 1. Stany $m_F = 0$ mają energię zależną od pola dopiero w drugim rzędzie (kwadratowo), a $m_F \neq 0$ liniowo, jak spin w polu z części 4.
2. Przejście $0 \rightarrow 0$ jest więc najmniej czułe na resztkowe pola magnetyczne, a zegar stosuje dodatkowo słabe pole tylko po to, by oddzielić to przejście od innych.
7. 1. Po każdym krótkim odcinku $P_1 = \cos^2(\pi/2N) \approx 1 - \pi^2/4N^2$, a pomiar „zeruje” stan do $|1\rangle$.
2. Po N pomiarach $P_1 \approx (1 - \pi^2/4N^2)^N \rightarrow 1$ dla dużego N : częste pomiary zamrażają ewolucję. Itano i współpracownicy (1990) pokazali to na jonach berylu.
8. 1. Tłumienie 20 dB: dociera 1% fotonów.
2. Wzmacniacz musiałby skopiować nieznany stan polaryzacji, a tego zabrania twierdzenie o zakazie klonowania. Na duże odległości potrzebne są przekaźniki kwantowe albo łącza satelitarne (np. satelita Micius, 2017).

Fizyka · Dział 18: Stany kwantowe, układy dwustanowe i spin · Źródło: R. P. Feynman, R. B. Leighton, M. Sands, *The Feynman Lectures on Physics*, t. III (Addison-Wesley 1965; New Millennium Edition 2011), rozdz. 5–12; t. II, rozdz. 35. Odnośniki w formacie tom–rozdział–podrozdział. Wszystkie liczby policzone na nowo.